

Επιμόρφωση ΣΒΔ Φιλολογικών Δείκτες επιτυχίας και επάρκειας

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
Λεμεσός, 3 Δεκεμβρίου 2015

Ένα παράδειγμα εφαρμογής των δεικτών στο μάθημα της Λογοτεχνίας

Εισηγητής: Δρ Λεωνίδα Γαλάζης,
Επιθεωρητής Φιλολογικών Μαθημάτων,
Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού

Τάξη: Γ΄ Γυμνασίου

- Θεματική Ενότητα:
«Οικουμενικές αξίες και Λογοτεχνία»

- Υποενότητα:

«Τα όπλα της ποίησης – Πανανθρώπινα ιδανικά»

- Ποιητικά κείμενα:

1. Γιάννης Ρίτσος, *Αποχαιρετισμός* (απόσπασμα)
2. Νίκος Εγγονόπουλος, *Μπολιβάρ* (απόσπασμα)
3. Μιχάλης Πασιαρδής, «Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα»

ΠΡΩΤΟ ΒΗΜΑ

- Προεργασία για επιλογή των κατάλληλων δεικτών επιτυχίας και επάρκειας, με βάση τα κείμενα που έχουμε επιλέξει να διδάξουμε.
- Βλ. Αναλυτικό Πρόγραμμα Λογοτεχνίας Γυμνασίου: Δείκτες επιτυχίας και δείκτες επάρκειας.

http://www.schools.ac.cy/eyliko/mesi/Themata/logotechnia/analytika_programmata/dee_gym_logotechnia.pdf

Κριτήρια επιλογής δεικτών

- Επιλέγουμε τόσο δείκτες **λογοτεχνικού γραμματισμού** όσο και δείκτες **αξιακού περιεχομένου**.
- Επιλέγουμε **τους ελάχιστους δυνατούς δείκτες**, ώστε να είναι εφικτή η αφομοίωση και η εμπέδωσή τους από τους μαθητές.
- Κατά την επιλογή, λαμβάνουμε υπόψη τη βασική αρχή: **Μορφή, αξίες και περιεχόμενο συνυφαίνονται, αλλά και συνεξετάζονται συνδυαστικά.**

- Δίνουμε ιδιαίτερη έμφαση στη **συνανάγνωση / συνεξέταση κειμένων**, χωρίς να προχωρούμε βεβιασμένα σε αυτήν, αλλά και χωρίς να την υποβαθμίζουμε, αφού αυτή πρέπει να δεσπόζει στην πορεία διδασκαλίας.
- Δίνουμε **ισότιμη έμφαση** στον **λογοτεχνικό γραμματισμό**, στο **αξιακό περιεχόμενο** και στον **συναισθηματικό τομέα**: Διατηρούμε λεπτές ισορροπίες για ουσιαστική ισοτιμία των τριών πιο πάνω τομέων στη διδακτική πράξη.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΒΗΜΑ

- Επιλογή δεικτών

Ποιους δείκτες επιτυχίας και επάρκειας προτείνετε να επιλέξουμε για τη διδασκαλία των 3 κειμένων της υποενότητας: «Τα όπλα της ποίησης – Πανανθρώπινα ιδανικά»; [3-4 περίοδοι]

α) Δείκτες επιτυχίας και επάρκειας που αφορούν τον λογοτεχνικό γραμματισμό

β) Δείκτες επιτυχίας και επάρκειας που αφορούν το αξιακό περιεχόμενο

Δείκτες Α', Β', Γ' [1] (σσ. 8-9)

Α' ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ

A1. Να μελετούν και να ερμηνεύουν τα λογοτεχνικά κείμενα σε διακειμενική προοπτική.

A2. Να κατανοούν την ιστορικότητα των λογοτεχνικών κειμένων και των ιδεών οι οποίες αποτυπώνονται σε αυτά.

A3. Να αντιλαμβάνονται τη σχέση λογοτεχνικής μορφής και περιεχομένου.

ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

1. «Συνομιλία» των λογοτεχνικών κειμένων μεταξύ τους.

2. Ένταξη των κειμένων στο ιστορικό και γραμματολογικό τους πλαίσιο.

3. Εντοπισμός των γλωσσικών και υφολογικών γνωρισμάτων, καθώς και των τεχνικών των κειμένων. Σχολιασμός της λειτουργίας τους.

Δείκτες Α΄, Β΄, Γ΄ [2]

(σσ. 8-9)

Α΄ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ (ΣΥΝΕΧΕΙΑ)

ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ

A4. Να ασκηθούν στη δημιουργική γραφή, αξιολογώντας το αισθητικό αποτέλεσμα με συγκεκριμένα κριτήρια: αντιστοιχία με τις συμβάσεις των λογοτεχνικών ειδών και βαθμός πρωτοτυπίας.

ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

4. Σύνθεση ποιήματος κατά το πρότυπο της νεωτερικής ποίησης.

Δείκτες Α', Β', Γ' [3]

Β' ΑΞΙΑΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ

ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ

Β1. Να αναπτύξουν συνείδηση ενεργού δημοκρατικού πολίτη

ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΠΑΡΚΕΙΑΣ

1. Κατανόηση του περιεχομένου και της ιστορικότητας θεμελιωδών αξιών και δικαιωμάτων του ανθρώπου (ελευθερία, δικαιοσύνη κλπ.), με στόχο τη διαμόρφωση –μέσα από τη μελέτη των λογοτεχνικών κειμένων – μιας κοινωνικά υπεύθυνης στάσης και αγωνιστικής συμπεριφοράς για ζητήματα που αφορούν οικουμενικές αξίες.

Δείκτες Γ' (σ. 7)

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ

Γ1. Να αναγνωρίζουν στα ποιητικά κείμενα τη φωνή που μιλά και να διακρίνουν τη συλλογικότητα στη λογοτεχνία «του εμείς» και την ατομικότητα στη λογοτεχνία «του εγώ».

1. Διάκριση ανάμεσα στον διδακτικό και ηρωικό χαρακτήρα της ποίησης «του εμείς» και στον λυρικό χαρακτήρα της ποίησης «του εγώ».

Γ2. Να κατανοούν τη σημασία της ποιητικής λέξης και του ποιητικού λεξιλογίου και να αντιλαμβάνονται τον συγκινησιακό χαρακτήρα της ποίησης.

2. -Μεταφορική σημασία λέξεων
-το ποιητικό σύμβολο ως εμπλουτισμένο γλωσσικό σημείο
-συγκινησιακή αλληλουχία λέξεων

Γ3. Να αναγνωρίζουν τους βασικούς εκφραστικούς τρόπους και να αντιλαμβάνονται τη λειτουργία τους

3. Εκφραστικοί τρόποι: παρομοίωση, μεταφορά, προσωποποίηση κλπ.

ΤΡΙΤΟ ΒΗΜΑ

- Σχεδιάζουμε την ενότητα διδασκαλίας
- Αν θέλουμε, ξεκινούμε από τον *Αποχαιρετισμό* και μετά προχωρούμε στα δύο άλλα κείμενα (αν επιδιώκουμε να αξιοποιήσουμε τις ιστορικές γνώσεις των μαθητών για τη θυσία του Αυξεντίου και έπειτα να προχωρήσουμε στα ποιητικά κείμενα που αφορούν ήρωες της Λατινικής Αμερικής).
- Ωστόσο, μπορούμε να ακολουθήσουμε διαφορετική σειρά, δεδομένου ότι την κρίνουμε σκόπιμη.

ΠΟΡΕΙΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

- 1^η και 2^η περίοδος (90')

**Ο χώρος δράσης και η ποιητική φωνή
στα τρία συνεξεταζόμενα ποιήματα**

A1. Εξέταση: Ιδιαίτερα σημαντική για την εμπέδωση. Να μην την παραλείψουμε. [5'-7']

A2. Προσανατολισμός: Π.χ. Ιδεοθύελλα γύρω από την έννοια της ελευθερίας – Μαιευτικά οδηγούμε τους μαθητές μας

α) στο θέμα της υποενότητας: «Τα όπλα της ποίησης - Πανανθρώπινα ιδανικά» και β) στην αξία της θυσίας για την ελευθερία και για άλλες ανώτερες αξίες. **Δ.Ε. Β1** [3']

A3. Δίνουμε το ιστορικό πλαίσιο του ποιήματος *Αποχαιρετισμός* του Γ. Ρίτσου (σ. 75): εναλλακτικοί τρόποι: αφήγηση, εικόνες, σύντομη ταινία κλπ. [3'-4']

Δ.Ε. Α2

- [Διαχείριση χρόνου: Αφιερώνουμε λίγα λεπτά στο ιστορικό πλαίσιο, για ευνόητους λόγους. Τονίζουμε τη σημασία της θυσίας του ήρωα και όχι τις λεπτομέρειες].

A4. Τίτλος ποιήματος και ποιητής

A4.1. Κάνουμε αναφορά στον ποιητή Γ.

Ρίτσο πολύ σύντομα (γραμματολογική ένταξη). Αναθέτουμε στους μαθητές να ερευνήσουν γύρω από το έργο του (μεταγνωστική δεξιότητα). [3']

A4.2. Σχολιασμός τίτλου [2']

A5. *Ανάγνωση του ποιήματος* [2']

(Εναλλακτικά ακρόαση: «Ο Γ. Ρίτσος διαβάζει τον Αποχαιρετισμό»)

<https://www.youtube.com/watch?v=lm15HJp3epk>
(41'.00'' - 43'.50'')

A6. *Ελεύθερη πρόσληψη του κειμένου* [2']

Οι μαθητές μας ως αναγνωστική κοινότητα. Να τους ενθαρρύνουμε να εκφράζουν συναισθήματα από την πρώτη ανάγνωση και απόψεις γύρω

από το περιεχόμενο και τη μορφή του κειμένου, τα θέματα, τις αξίες κλπ.

A7. Επεξεργασία

A7.1. Ο χώρος δράσης του ήρωα (έναρξη συνανάγνωσης / συνεξέτασης): Φύλλο εργασίας: Συμπλήρωση της στήλης Α' [5']

Δ.Ε.Γ2

Ο ΧΩΡΟΣ ΔΡΑΣΗΣ ΤΟΥ ΗΡΩΑ

Γ. Ρίτσος, <i>Αποχαιρετισμός</i>	Ν. Εγγονόπουλος, <i>Μπολιβάρ</i>	Μ. Πασιαρδής, «Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα»
βουνό	μπαχτσέδες της Νότιας Αμερικής	γης (κόσμος)
σπηλιά (κρησφύγετο)	βουνά - κάμποι	από ψηλά, απ' το φεγγάρι
πατρίδα – κόσμος	πέτρα χαμηλή, ακροθαλάσσι	σ' ένα ανοιχτό παράθυρο
ουρανός- φεγγάρι-ήλιος	άγρια δάση	
	Νότια Αμερική	

Συμπέρασμα:

- Η περιγραφή του χώρου δράσης των Μπολιβάρ και Γουεβέρα είναι εξιδανικευμένη. Κοινό είναι το θέμα της ανάβασης στα βουνά, που συνδηλώνουν το ύψος, την υπέρβαση των αναγκών ή των δυσκολιών, την ολοκλήρωση του ήρωα κλπ.
- Διαφοροποίηση στον *Αποχαιρετισμό*: Ρεαλιστική περιγραφή του χώρου μέχρι το σημείο της ανάβασης στον ουρανό. Έπειτα εξωλογική.
- Στα ποιήματα των Γ. Ρίτσου και Μ. Πασιαρδή εντοπίζουμε τις εικόνες του φεγγαριού και του ήλιου, που παραπέμπουν στη δικαίωση της θυσίας των ηρώων.

Δ.Ε. Α1

Β' Ν. Εγγονόπουλου, *Μπολιβάρ* (72-73)

B1. Ο ποιητής [3']

Συνοπτική και ολιγόλεπτη αναφορά (πολύ χρήσιμες γι' αυτό οι Ιστορίες της νεοελληνικής λογοτεχνίας, αλλά και ορισμένες έγκυρες ιστοσελίδες, π.χ. ΒΙΒΛΙΟΝΕΤ, ΕΚΕΒΙ, <http://www.engonopoulos.gr/homeEL/> κλπ.).

B2. Το ιστορικό πλαίσιο του ποιήματος [3']

Επαρκές το σημείωμα της σελ. 72. Προσθέτουμε σ' αυτό τη γέννηση του Μπολιβάρ στο Καρακάς της Βενεζουέλας. (Περισσότερα, βλ. ενδεικτικά:

<http://www.sansimera.gr/biographies/36>)

Δ.Ε. Α2

Δ.Ε. Α2

B3. Ο χρόνος γραφής του ποιήματος και η σημασία του [3']
1942-1943: Ο Ν. Εγγονόπουλος γράφει τον *Μπολιβάρ*.

Προβληματίζουμε τους μαθητές: Γιατί τότε;

Κατοχή. Αισθάνεται την ανάγκη να γράψει ένα ποίημα με κεντρικό θέμα την ελευθερία.

Κυκλοφορία του ποιήματος σε χειρόγραφα και ανάγνωση σε συγκεντρώσεις αντιστασιακού χαρακτήρα (Βλ. Νίκος Εγγονόπουλος, *Ποιήματα*, Αθήνα, Ίκαρος, 1977, τ. Β', 25) → Εδώ υπενθυμίζουμε τον τίτλο της υποενοότητας: Τα όπλα της ποίησης – Πανανθρώπινα ιδανικά

1944: Δημοσίευση του *Μπολιβάρ*

B4. Ανάγνωση ή ακρόαση του ποιήματος [3']

- <https://www.youtube.com/watch?v=VDjOF6G19Eg> : 0
Νίκος Εγγονόπουλος διαβάζει τον *Μπολιβάρ*
(5'.29''-7'.26'', 19'.30''-20'.27'')
  - Επίκλησις:
<https://www.youtube.com/watch?v=ErrhxT5CvZU>
(Μουσική: Μ. Χατζηδάκις, Ερμηνεία: Β. Λέκκας)
- B5. Ελεύθερη – αρχική πρόσληψη του κειμένου
[2']
- B6. Ο χώρος δράσης του ήρωα στον *Μπολιβάρ*
(Συμπλήρωση φύλλου εργασίας: στήλη Β') [5']

Γ' Μιχάλης Πασιαρδής, «Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα» (74)

Γ1. Ο ποιητής [3']

Μπορούμε να αξιοποιήσουμε σύντομα βιο-
εργογραφικά σημειώματα. Ενδεικτικές πηγές:

<http://www.ekebi.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=NODE&cnode=462&t=3926>

Γιώργος Κεχαγιόγλου – Λευτέρης Παπαλεοντίου,
Ιστορία της νεότερης κυπριακής λογοτεχνίας,
Λευκωσία, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, 2010,
412, 444, 471, [...]

Γ2. Ο τίτλος

[7']

- Ερνέστο Γκουεβέρα: Όσα σημειώνονται στο σχολικό βιβλίο, σ. 74, είναι επαρκή. [Δ.Ε. Α2](#)
- Ωδή [Δ.Ε. Α3](#)
- Ρωτούμε πρώτα αν γνωρίζουν τι είναι η ωδή.
- Δίνουμε το λήμμα από ένα λεξικό Νεοελληνικής Γλώσσας:

ωδή η : λυρικό ποίημα σε υψηλό ύφος: *Οι Ωδές του Ανδρέα Κάλβου*. || (εκκλ.) σύστημα τροπαρίων συνθεμένων στον ίδιο ρυθμό. || είδος ποιήματος της αρχαίας ελληνικής γραμματείας από αυτά που προορίζονταν για τραγούδι.

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CF%89%CE%B4%CE%AE&dq=

- Παραπέμπουμε στο *Λεξικό λογοτεχνικών όρων...*, ΟΕΔΒ, σ. 210
<http://ebooks.edu.gr/courses/DSGYM-A107/document/4bdaedb5lgm9/4e7097436w8d/4e709743r1ga.pdf>
- Εισήγηση: αντί να δώσουμε τα χαρακτηριστικά της ωδής, τα εκμαιεύουμε από τους μαθητές, μετά την πρώτη ανάγνωση του ποιήματος.

Γ3. Ανάγνωση του ποιήματος [1']
Γ4. Πρώτη πρόσληψη του ποιήματος. [2']
Γ5. Τα κύρια γνωρίσματα της ωδής, όπως εντοπίζονται στο ποίημα του Πασιαρδή: [2'] **Δ.Ε. Α3**

- εγκώμιο για ένα σημαντικό πρόσωπο
- υμνητικός και εγκωμιαστικός χαρακτήρας
- ύφος: επίσημο, σοβαρό, υψηλό

Εκμαιεύουμε τα πιο πάνω γνωρίσματα με τις κατάλληλες ερωτήσεις.

Γ6. Επανερχόμαστε στο φύλλο εργασίας με θέμα τον χώρο δράσης (συμπλήρωση στήλης Γ') και ολοκληρώνουμε με την εξαγωγή συμπερασμάτων [7']

Δ.Ε. Α1

Η ποιητική φωνή (10')

Διασύνδεση με την προηγούμενη δραστηριότητα:
Ποιος εκφέρει την περιγραφή του χώρου σε
καθένα από τα τρία ποιήματα που είδαμε;
Δικαιολογήστε την απάντησή σας.

[Αξιοποιούμε και τέταρτο κείμενο, για τη
διάκριση ανάμεσα στο λυρικό εγώ και στο εγώ
που παραπέμπει στο εμείς]

Υπογραμμίστε τα ρήματα σε κάθε ποίημα και συμπληρώστε: Δ.Ε. Γ1

Η ΦΩΝΗ ΠΟΥ ΜΙΛΑ [= ΠΟΙΗΤΙΚΟ ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΟ Ή ΟΜΙΛΗΤΗΣ]

Γ. Ρίτσος, <i>Αποχαιρετισμός</i>	Ν. Εγγονόπουλος, <i>Μπολιβάρ</i>	Μ. Πασιαρδής, «Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα»	Ν.-Α. Ασλάνογλου, «Το βράδυ»
Ρήματα και αντωνυμίες 1 ^{ου} προσώπου: π.χ. έλεγα, βρέθηκα, ...	Συνδυασμός ρημάτων και αντωνυμιών 1 ^{ου} και 2 ^{ου} προσώπου (κυριαρχία 2 ^{ου}), π.χ. ήσουνα, είχες / Δεν ξέρω, είμαι, ...	Ρήματα και αντωνυμίες 2 ^{ου} προσώπου, π.χ. Ήσουνα, έφυγες / η πατημασιά σου κλπ.	Ρήματα και αντωνυμίες 1 ^{ου} και ρήματα 3 ^{ου} προσώπου. Η μεγαλύτερη βαρύτητα στα πρώτα, π.χ. ανάβαν, ήταν, ανέμιζε / κατάλαβα, νιότη μου, καρδιά μου, ψυχή μου
Φωνή του Αυξεντίου: μονόλογος του ήρωα μέσα στο κρησφύγετο	Φωνή του ενδοκειμενικού ποιητή	Φωνή οποιουδήποτε θαυμαστή του Γκουεβέρα ή/και του ενδοκειμενικού ποιητή	Φωνή οποιουδήποτε ανθρώπου ή/και του ενδοκειμενικού ποιητή

Παρατηρήσεις-συμπεράσματα

Δ.Ε. Α1/Γ1

- Σε ποια από τα τέσσερα ποιήματα εντοπίσαμε ρήματα / αντωνυμίες σε 1^ο πρόσωπο;
- ✓ Σε όλα, εκτός από το ποίημα του Μ. Πασιαρδή;
- Σε ποια από τα τρία ποιήματα, το ποιητικό εγώ [=ποιητικό υποκείμενο] λειτουργεί διαφορετικά;
- ✓ Στο ποίημα του Ασλάνογλου: Εκεί έχουμε έκφραση συναισθημάτων που αφορούν ένα άτομο [=λυρικό εγώ / ατομικότητα].
- ✓ Αντίθετα: Οι σκέψεις και τα συναισθήματα που εκφέρονται σε 1^ο πρόσωπο στα άλλα κείμενα αφορούν ολόκληρο τον λαό [επικό εγώ (=εμείς)/ συλλογικότητα]
- ✓ Πρβλ.: λυρισμός του εγώ vs λυρισμός του εμείς (Κ. Παλαμάς)

Ολοκλήρωση 1^{ου} και 2^{ου} μαθήματος (7')

- Ανακεφαλαίωση
  - Εργασίες για το σπίτι
1. Η περιγραφή του χώρου δράσης των ηρώων στα ποιήματα των Γ. Ρίτσου, Ν. Εγγονόπουλου και Μ. Πασιαρδή είναι ρεαλιστική ή εξιδανικευμένη / εξωλογική; Σε τι αποσκοπεί ο τρόπος αυτός της περιγραφής στα ποιήματα αυτά; **Δ.Ε. Α1, Α3, Γ2**
  2. Από πού φαίνεται στα ποιήματα των Γ. Ρίτσου, Ν. Εγγονόπουλου και Μ. Πασιαρδή ότι η πράξη της επανάστασης / του αγώνα για ελευθερία συνιστά αξία με οικουμενική και διαχρονική ισχύ; Δικαιολογήστε με αναφορά σε συγκεκριμένους στίχους. **Δ.Ε. Α1, Α3, Β1**

Δ.Ε. Α4

3. Να βρείτε μία ωδή ενός από τους πιο κάτω ποιητές και να την παρουσιάσετε στην τάξη:

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, Κ. Π. Καβάφης, Κώστας Καρυωτάκης, Παντελής Μηχανικός, Διονύσιος Σολωμός

Πηγές:

<http://www.greek-language.gr/digitalResources/literature/tools/concordance/>

http://econtent.schools.ac.cy/mesi/logotechnia/didaktiko_yliko/c_gymnasiou/vivlio_mathiti_c_gymn_2014.pdf (σ. 117)

3^η και 4^η περίοδος: Οι μορφές των ηρώων – εκφραστικά μέσα εξύμνησης / Δημιουργική γραφή

- Εξέταση (7')
- Προσανατολισμός (5')
- ✓ Ποιο από τα τρία ποιήματα που εξετάσαμε στο προηγούμενο μάθημα δεν έχει τα γνωρίσματα της ωδής και γιατί;
- ✓ Ο *Αποχαιρετισμός*: Δεδομένου ότι έχουμε τον μονόλογο του ήρωα και, άρα, οι αρετές του προβάλλονται έμμεσα: δεν εγκωμιάζονται από μίαν άλλη φωνή.
- ✓ Αντίθετα: Το ποίημα του Μ. Πασιαρδή είναι ξεκάθαρα ωδή (βλ. τίτλο) και ο *Μπολιβάρ* διαθέτει όλα τα γνωρίσματά της, χωρίς να εντάσσεται αποκλειστικά σ' αυτήν, [ως πολυφωνικό ποίημα που είναι]. **[Δ.Ε. Α1]**

- ✓ Ωστόσο, παρά τις επιμέρους διαφορές, και στα τρία ποιήματα κυριαρχούν οι μορφές των ηρώων, που προβάλλονται ως πρότυπα αγωνιστικότητας και εξυμνούνται.
- ✓ Με ποια εκφραστικά μέσα περιγράφονται οι μορφές των ηρώων αυτών και γιατί;
[Με το ερώτημα «γιατί» ζητούμε τη λειτουργία των εκφραστικών μέσων]

Δ.Ε. Α1, Α3, Γ2, Γ3

B6. Η ΕΞΥΜΝΗΣΗ ΤΩΝ ΗΡΩΩΝ – ΕΚΦΡΑΣΤΙΚΑ ΜΕΣΑ (25΄)

Γ. Ρίτσος, <i>Αποχαιρετισμός</i>	Ν. Εγγονόπουλος, <i>Μπολιβάρ</i>	Μ. Πασιαρδής, «Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα»
Κυριολεκτικός λόγος: καθημερινές έγνοιες (ψωμί, φιλί, χρήματα) – ξεσκλάβωμα: επίπονη διαδικασία	μεταφορές: όνομα από μέταλλο και ξύλο, λουλούδι, σφυρί, καρφί, αετός	μεταφορές: αναμμένο πέταλο, θ' ανθίζουν τα δάκρυα, σέλωνες το μέλλον, το βλέμμα σου κρατούσε απ' την αυγή
Υπερβολή / εξωλογικό στοιχείο, με τη χρήση του οξύμωρου σχήματος	Παρομοιώσεις: χέρα μεγάλη σαν την καρδιά σου σα ρημοκλήσι, σαν εκκλησιά, ωσάν ανάκτορο	Παρομοίωση: σέλωνες σα νιούτσικο άλογο το μέλλον
οξύμωρο σχήμα (φεγγάρι που αχνίζει / ήλιος που δροσίζει)	Υπερβολή: Ροβόλαγες τα βουνά κι ετρέμαν τ' άστρα	Προσωποποίηση: Χτενίζονταν η Ελευθερία
ΣΥΜΒΟΛΑ: φεγγάρι, ήλιος	ΣΥΜΒΟΛΑ: αετός, εκκλησιά, ανάκτορο κλπ.	ΣΥΜΒΟΛΑ: αναμμένο πέταλο, φεγγάρι, αυγή, Συμπληγάδες κλπ.

Σχολιασμός και συμπεράσματα

- Με ποιους εκφραστικούς τρόπους περιγράφεται ο Μπολιβάρ και ποια η λειτουργία τους;
- ✓ Αναμένεται να αναφερθούν οι μεταφορές, οι παρομοιώσεις και τα στοιχεία υπερβολής (θα μπορούσε, στο σημείο αυτό, η μορφή του Μπολιβάρ να παραβληθεί με τη μορφή του Διγενή Ακρίτα ή άλλων ηρώων)
- ✓ Λειτουργία: Αποτύπωση στον ποιητικό λόγο της μυθοποίησης του Μπολιβάρ, που έχει πια καταστεί «επαναστατικός μύθος» **Δ.Ε. Γ2, Γ3**

- Ποια τα συμπεράσματά σας από τη σύγκριση Μπολιβάρ και Γκουεβέρα;
- Και οι δύο βρίσκονται εξαρχής στη σφαίρα του μύθου και της αθανασίας.
- Από ποια στοιχεία φαίνεται αυτό στο ποίημα του Μ. Πασιαρδή;
- Εξαρχής ο Γκουεβέρα μυθοποιημένος: *αναμμένο πέταλο, απ' το φεγγάρι, απ' την αυγή κλπ.*

- Ποια τα συμπεράσματά σας από τη σύγκριση α) της μορφής του Αυξεντίου με β) τις μορφές των Μπολιβάρ και Γκουεβέρα;
- Μπολιβάρ και Γκουεβέρα: εξαρχής στη σφαίρα του μύθου, της αθανασίας
- Αυξεντίου: Σταδιακή μετάβαση από την καθημερινή ζωή στην υπέρβαση των αναγκών, στη θυσία και, τέλος, στη σφαίρα της δόξας και της αθανασίας
- Ποιο από τα εκφραστικά μέσα που είδαμε χρησιμοποιείται μόνο από τον Γ. Ρίτσο;
- Το οξύμωρο σχήμα.

Τι είναι το οξύμωρο σχήμα;

- **Οξύμωρο σχήμα**

Η **συνεκφορά αντιφατικών εννοιών** (π.χ. ο θάνατος των αθανάτων, χαΐρε νύμφη ανύμφευτε, πάω αργά γιατί βιάζομαι, αγγελικό και μαύρο φως κτλ.) ονομάζεται **σχήμα οξύμωρο**.

Στο οξύμωρο σχήμα συνάπτονται, βέβαια, δύο λέξεις αντιφατικές μεταξύ τους, αλλά, τελικά, το εκφραζόμενο νόημα είναι σωστό. Το ρητό λ.χ. *σπεῦδε βραδέως* περιέχει το εξής σωστό νόημα: στη ζωή πρέπει κανείς να σπεύδει, να είναι ταχύς και γρήγορος, αλλά αυτή η σπουδή, η ταχύτητα στις ενέργειες πρέπει να συνδυάζεται με σύνεση.

(Λεξικό λογοτεχνικών όρων..., ΟΕΔΒ, 136)

- Η λειτουργία του οξύμωρου σχήματος:
Γιατί το χρησιμοποιεί ο ποιητής;

➤ φεγγάρι, ήλιος: σύμβολα

Ποιες οι συνδηλώσεις τους;

-υπέρβαση ανθρώπινων ορίων

-ελευθερία, δικαιοσύνη

-αθανασία του ήρωα: μένει στην ιστορία
με τη θυσία του [...]

Τελικά συμπεράσματα για τις μορφές των ηρώων και τα εκφραστικά μέσα της εξύμνησής τους (8')

- Παρατηρήσεις – συμπεράσματα μαθητών:
- ✓ Στον *Αποχαιρετισμό*: λιτότητα εκφραστικών μέσων: έτσι μεγαλύτερη η βαρύτητα του οξύμωρου σχήματος
- ✓ στον *Μπολιβάρ*: εξύμνηση μέσω των συνδηλώσεων της ιερότητας, της δύναμης και της δόξας στις οποίες παραπέμπουν οι εκκλησίες και το ανάκτορο.
- ✓ Στην «Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα» εξύμνηση με σύμβολα που παραπέμπουν στη δύναμη και στην ταχύτητα (αναμμένο πέταλο), στη δόξα (φεγγάρι),

Δ.Ε. Α1, Α3, Γ2, Γ3

στην ελευθερία και στο νέο ξεκίνημα (αυγή, παράθυρο) και στις δυνάμεις που αντιστρατεύονται την ελευθερία (Μαύρες Συμπληγάδες).

- ✓ Και στα τρία ποιήματα ανοιχτός χώρος: βουνά, απέραντες εκτάσεις παραπέμπουν στην τιτάνια προσπάθεια των ηρώων για αποδέσμευση από τη σκλαβιά.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΠΡΟΕΡΓΑΣΙΑ ΓΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ (25΄)

- Ενδεικτικοί άξονες της συζήτησης
- ✓ Ποια κατάσταση επικρατεί σήμερα στην Κύπρο και στον κόσμο: Είναι δεδομένη και εξασφαλισμένη για όλους η ελευθερία;
- ✓ Πόσο εύκολη είναι η απόκτηση και η διατήρηση της ελευθερίας μας; Δικαιολογήστε με αναφορά στα ποιήματα που εξετάσαμε σ' αυτή την ενότητα.
- ✓ Εσείς ποιον ή ποιους ήρωες της ιστορίας (παγκόσμιας, εθνικής, τοπικής) θαυμάζετε και γιατί;

Δ.Ε. Β1

- Για ποιον από αυτούς τους ήρωες θα θέλατε να γράψετε μια δική σας ωδή;
- Οι ωδές γράφονται αποκλειστικά για ήρωες ή και για άλλους;
- ✓ Άρα η ωδή που θα γράψετε μπορεί να αναφέρεται σε οποιοδήποτε πρόσωπο που θαυμάζετε, όχι κατ' ανάγκην σε ήρωα.
- ✓ Μήπως το ύφος σε όλες τις ωδές είναι πάντα σοβαρό και υψηλό, όπως στα ποιήματα που είδαμε;

Δ.Ε. Α4, Β1

Παρουσίαση των ωδών

Εργασία σε ομάδες (15')

- Κάθε μαθητής /-τρια παρουσιάζει στην ομάδα του την ωδή που έφερε στην τάξη: περιεχόμενο, θέμα, ύφος.
- Οι μαθητές/-τριες συζητούν και αποφασίζουν ποια ωδή θέλουν να χρησιμοποιήσουν ως πρότυπο για να γράψουν μια δική τους ωδή.
- Αν κάποιος μαθητής δεν θέλει (ή δεν μπορεί) να γράψει, τότε του προσφέρουμε εναλλακτική εργασία (βλ. πιο κάτω)

Παρουσίαση των ωδών που βρήκαν οι μαθητές και αξιοποίησή τους για τη δημιουργική γραφή

A/A	ΠΟΙΗΤΗΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ	ΠΗΓΗ	ΘΕΜΑ/ΥΦΟΣ
1.	Α. Βαλαωρίτης	«Νεκρική ωδή»	http://www.greek-language.gr/Resources/literature/tools/concordance/browse.html?text_id=241&hi=19560&cnid_id=	Στη μνήμη ενός αγαπημένου προσώπου / Ύφος σοβαρό, πένθιμο
2.	Κ.Π. Καβάφης	«Ωδή και ελεγεία των οδών»	http://www.greek-language.gr/Resources/literature/tools/concordance/browse.html?text_id=839&hi=171849&cnid_id=9	Λογοπαίγνιο, ειρωνεία, παρωδία ωδής
3.	Α. Κάλβος	«Ο φιλόπατρις»	http://www.greek-language.gr/Resources/literature/tools/concordance/browse.html?text_id=957&hi=187974&cnid_id=5	Η νοσταλγία για την αγαπημένη Ζάκυνθο - Ύφος: σοβαρό / υψηλό
4.	Κ. Καρυωτάκης	«Ωδή σ' ένα παιδάκι»	http://www.greek-language.gr/Resources/literature/tools/concordance/browse.html?text_id=1059&hi=204224&cnid_id=6	Για την αναχώρηση και απουσία ενός αγαπημένου παιδιού/ύφος ελεγειακό

A/A	ΠΟΙΗΤΗΣ	ΤΙΤΛΟΣ ΠΟΙΗΜΑΤΟΣ	ΠΗΓΗ	ΘΕΜΑ/ΥΦΟΣ
5.	Κ. Καρυωτάκης	«Εις Ανδρέαν Κάλβον»	http://www.greek-language.gr/Resources/literature/tools/concordance/browse.html?text_id=1075&hi=205383&cnd_id=6	Παρωδία ωδής με θέμα την αποστροφή του ποιητή για τις ευθύνες των πολιτικών που οδήγησαν στη Μικρασιατική Καταστροφή. Ύφος: σατιρικό.
5.	Π. Μηχανικός	«Ωδή σ' ένα σκοτωμένο Τουρκάκι»	http://econtent.schools.ac.cy/mesi/logotechnia/didaktiko_yliko/c_gymnasiu/vivlio_mathiti_c_gymn_2014.pdf	Η οδύνη για τον χαμό ενός μικρού Τουρκοκύπριου στις διακοινοτικές συγκρούσεις / Ύφος: σοβαρό, καταγγελτικό
6.	Δ. Σολωμός	«Εις μοναχήν»	http://www.greek-language.gr/Resources/literature/tools/concordance/browse.html?text_id=1913&hi=291380&cnd_id=10	Αφιερωμένο σε γυναίκα που έγινε μοναχή / ύφος: ευλαβικό, υψηλό και παράλληλα ελεγειακό

- Άλλες ωδές που μπορούν να αξιοποιηθούν:
- ✓ Νάσος Βαγενάς, *Βάρβαρες ωδές*, Αθήνα, Κέδρος, 1992.
- ✓ Νίκος-Αλέξης Ασλάνογλου, *Ωδές στον πρίγκιπα*, Αθήνα, Ύψιλον, 1981

Για μερικά ποιήματα από τις πιο πάνω συλλογές, βλ.:

<http://www.poiein.gr/archives/14480>

http://www.sarantakos.com/kibwtos/aslanoglou_wdes.html

Αξιολόγηση (5')

1. α) Να καταγράψετε δύο σύμβολα που υπάρχουν σε καθένα από τα πιο κάτω ποιήματα: Γ. Ρίτσος, *Αποχαιρετισμός*, Ν. Εγγονόπουλου, *Μπολιβάρ* και *Μιχάλη Πασιαρδή*, «Ωδή στον Ερνέστο Γκουεβέρα» και
β) Να εξηγήσετε πώς «υπηρετούν» τα σύμβολα αυτά την εξύμνηση του ήρωα, σε κάθε ποίημα ξεχωριστά.

Δ.Ε. Α1, Α3, Γ2

2. Επιλέξτε μία από τις πιο κάτω εργασίες:

2.1. Να γράψετε μία ωδή για έναν ήρωα ή άλλο πρόσωπο της δικής σας επιλογής, είτε κατά το πρότυπο της «Ωδής στον Ερνέστο Γκουεβέρα» ή του *Μπολιβάρ* είτε με βάση το πρότυπο μιας από τις ωδές που παρουσιάσατε στην τάξη. [ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ] Δ.Ε. Α4

3.2. Να καταγράψετε τα κυριότερα εκφραστικά μέσα με τα οποία περιγράφεται η πρωταγωνιστική μορφή στην ωδή που παρουσιάσατε στην τάξη και να εξηγήσετε γιατί, κατά την άποψή σας, χρησιμοποιήθηκαν αυτά τα εκφραστικά μέσα από τον ποιητή. Δ.Ε. Γ3

ΤΕΛΟΣ